

LA LLIBRERIA D'ARNAU DE VILANOVA

I. L'INVENTARI DELS BÉNS MOBLES D'ARNAU DE VILANOVA.

Fa més de trenta anys que el senyor Roc Chabàs donà a conèixer, a base d'un pergami trobat a l'arxiu de la Seu Metropolitana de València, l'inventari dels llibres, robes i altres béns mobles d'Arnau de Vilanova, formalitzat el 30 de juliol de 1318 pel més actiu dels seus marmessors, l'almoïner de la Seu En Ramon Conesa, a presència del notari Jaume Martí¹. El document, el més ric de contingut entre tots els pertanyents a la testamentaria d'Arnau que han estat exhumats fins avui, conté un arsenal de dades referents a la seva persona i al seu temps que no han estat encara a bastament valorades pels nostres erudits. Un estudi de persona competentíssima, anunciat pel transcriptor de l'inventari, no ha jamai aparegut; i restem, per tant, reduïts als escassos, per bé que estimables, aclariments del culte arxiver valencià en les notes al text transcrit i a uns breus complements afegits incidentalment pel Dr. Ramon d'Alòs en ocasió de les seves vàries publicacions arnaldianes².

L'inventari del juliol de 1318 comença amb la menció dels béns d'Arnau existents a casa de l'apotecari barceloní Pere Jutge, el seu íntim amic i també marmessor, i segueix amb l'enumeració, peça per peça, de tots els altres que foren trobats a la ciutat de València. N'hi havia molts en poder d'Arnau de Fabra o Fabrias, qui els guardava en quatre cofres o baguls de color verd, en una caixa nova i una altra de més grossa, i en

¹ ROQUE CHABÀS, *Inventario de los libros, ropas y demás efectos de Arnaldo de Villanueva*, a *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos* 9(1903) 189-203.

² Principalment en el seu article *De la marmessoria d'Arnau de Vilanova*, a *Miscel·lània Prat de la Riba*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 1923, pàgs. 289-306, on descriu els tràmits actuats en la testamentaria d'Arnau fins a l'aprovació definitiva per la cúria episcopal de València. Citaré les altres publicacions seves, a mida que s'escaigui ocasió oportuna.

Aprofito l'avinentesa per a regraciar el Dr. Alòs pel seu amable ajut en la preparació del present estudi i, sobretot, per les dades per a la identificació d'alguns dels manuscrits que figuren en l'inventari.

dues maletes plenes de roba; dins la caixa nova una arqueta tancava una bona provisió de moneda francesa per a despeses de viatge. Al domicili d'Arnau, fou redactada així mateix una llista de les coses trobades a l'armari de la capella, dels objectes diversos que constituïen el parament de casa i de les peces guardades en dos bagulets negres, a la cambra d'Arnau, que foren oberts a presència dels marmessors i testimonis. Aquest senzill esquema permet entreveure l'interès considerable d'un tal document, en el qual són anomenades una colla de persones de la intimitat d'Arnau i esmentats gairebé tots els objectes que eren de la seva propietat i ús personal en el moment de la mort.

2 LA LLIBRERIA D'ARNAU.

Em proposo ara, deixant de banda tota altra mena d'objectes i qualsevol altre aspecte d'estudi possible a propòsit del susdit inventari, fixar l'atenció en els manuscrits que foren d'Arnau de Vilanova, per tal d'esbossar un primer assaig, ni total ni definitiu, de reconstrucció sistemàtica de la seva llibreria. Un assaig així, malgrat les seves dificultats i limitacions, pot projectar força llum sobre l'obra literària d'aquest pensador medieval. Arnau posseï una llibreria copiosíssima pel seu temps, a la qual no pot ésser comparada la de cap més particular a Catalunya, ni a tota la península, segons les dades avui conegudes. Passen llargament de 200 els còdexs enumerats en l'inventari d'En Conesa, sense comptar-hi alguns en préstec que foren retornats més tard; i aquest nombre, llavors extraordinari, suposa una riquesa tan gran que no la posseïren major sinó uns pocs monestirs (per exemple, Ripoll) i catedrals (per exemple, Vich i Barcelona) que anaven a la capdavantera del moviment cultural a casa nostra i comptaven amb un nodrit fons d'obres especialitzades per a la formació de l'estament eclesiàstic. La llibreria d'Arnau de Vilanova és, d'altra banda, la més antiga coneguda d'un laic català i àdhuc espanyol, en la qual són acollides abundantament les produccions llatines de la cultura medieval eclesiàstica, en nombre molt superior al de les obres mèdico-professionals i científiques i al de les mostres literàries en vulgar. Aquest sol detall seria suficient per a revelar-nos l'esperit pregonament europeu d'Arnau, que l'empenyí a preocupar-se i a intervenir amb gosadia en els problemes més vius de la

seva comunitat cristiana, tradicionalment reservats a la reflexió dels teòlegs i a les iniciatives del poder eclesiàstic.

A posta parlo de llibreria, i no de biblioteca. Arnau de Vilanova no arribà a disposar un espai per a la guarda i ordenació dels llibres, ja fos un modest armari (*theca*), com existia llavors en les sagristies de les principals esglésies, o una habitació especial, com la que acabaven de construir els primers centres culturals del temps (per exemple, el convent dominicà de Santa Caterina a Barcelona). Els seus llibres apareixen, a través de l'inventari, escampats per diferents llocs en baguls o en caixes o només apilats a terra i barrejats amb estris casolans, com mitges, camises, tamborets, candeles, etc., o amb productes farmacèutics i instruments científics, com pots de píndoles, fustes rares, una agulla nàutica, forquetes de cirurgia, etc. Seria debades cercar en les llistes parcials dels llibres d'Arnau una ordenació per matèries o d'altra mena; si els llibres figuren entremig de coses heterogènies i diverses, són així mateix barrejats entre ells sense ordre ni concert. Les obres originals d'Arnau van de costat amb altres que no són d'ell; els escrits de medicina fan pilot, si convé, amb algun missal o amb un tractat d'apologètica.

Pesi a una tal situació de fet, encara avui fóra possible dreçar el catàleg de la llibreria d'Arnau de Vilanova, si ens hagués estat conservat un inventari establert amb tota cura i per a fins culturals. Dissortadament, no és així. L'inventari dels llibres i altres béns mobles d'Arnau ha estat aixecat pels seus marmessors als efectes merament legals i resulta un document modèlic de notaria, no així des del punt de vista bibliogràfic, tota vegada que hi manquen amb freqüència les indicacions d'autor i altres dades per l'estil, que són literàriament de cabdal importància, o la notícia d'obres hi és donada en forma tan imprecisa que no ens ve a obrir cap camí per a la llur identificació; vegeu, a tall d'exemple, la notícia triada a l'atzar entre una colla de semblants que correspon a la signatura 257 de Chabàs: "Item quatuor libri in romancio diversorum operum."

Malgrat aquests inconvenients, l'inventari dels llibres i altres objectes d'Arnau de Vilanova continua essent un document bio-bibliogràfic de primer ordre. Com menys objectiu resulta l'aco-

blament de les seves peces, més palesa apareix la directa intervenció del seu propietari, fins al punt que podem afirmar una estreta correlació entre el contingut de la llibreria d'Arnau i la seva complexa personalitat. Una tal correlació es desprèn no solament de l'indole personal d'algunes de les peces inventariades, sinó alhora de l'especial caràcter dels fons diversos que integraven aquella llibreria.

3. DOCUMENTS ARNALDIANS.

I consti que no hi incloem els documents personals i familiars d'Arnau, imperfectament col·locats molts d'ells en l'inventari, i per això mateix d'escàs valor bibliogràfic. En donarem, però, una breu notícia. El més important és el testament, que havia estat guardat dins un plec de paper clos amb tres segells³. Altres documents innominats i cartes eren aplegats en unes bosses o saquets de pell, o constituïen peces soltes⁴. Hi havia, a més, l'escriptura d'un censal que el Mestre tenia a València, dos privilegis papals de confessió i d'oratori privat, dues escriptures de la venda d'una Bíblia en dotze volums, els capítols matrimonials de la germana d'Arnau, unes escriptures d'apel·lacions i unes altres amb uns privilegis⁵. Mereix ésser subratllada l'existència d'un document notarial amb el qual Arnau presentà les seves obres a Climent V, ço és, l'anomenada "Protesta de Bordeus"⁶. L'epistolari contenia lletres originals d'Arnau i qui sap si de corresponents seus⁷. Un grup curiós de documents, tal volta posteriors a la seva mort, procedien d'amics seus íntims, com un quadern de Benet d'Acenuy amb comptes, que podrien ésser de la marmessoria; una acta de la gestió feta per un tal Marcel, i dos documents de les gestions realitzades per Pere de Montmeló, que podrien referir-se a l'apel·lació da-

³ Núms. 358 i 360 de l'inventari de 30 de juliol de 1318. Citaré sempre, d'ara endavant, les peces de l'inventari segons la numeració posada pel Sr. Chabàs, encara que al meu entendre no s'ajusti prou bé a la individualitat de cada una d'aquelles.

⁴ Núms. 226, 304 i 333, 118 i 186, respectivament, de l'inventari.

⁵ Núms. 358, 151, 53, 194, 362 i 78, respectivament, de l'inventari.

⁶ Núm. 305 de l'inventari. Sobre la Protesta de Bordeus, el 23 d'agost de 1305, davant del Papa Climent V, vegeu: M. MENÉNDEZ PELAYO: *Historia de los heterodoxos españoles*, III², Madrid 1918, pàg. 216; i H. FINKE: *Aus den Tagen Bonifaz VIII*, Münster i W. 1902, pàgs. CII i ss.

⁷ Núms. 41 i 179 respectivament, de l'inventari.

vant del Papa contra la sentència condemnatòria d'algunes obres i opinions d'Arnau, pronunciada a Tarragona l'any 1316⁸.

4. EDICIONS MANUSCRITES D'OBRES D'ARNAU.

Descartats els documents, volem ara assenyalar la menció en l'inventari d'unes peces ben modestes, com són fulls i quaderns en blanc, tant de paper com de pergami⁹, que devien ésser destinats a la confecció de manuscrits. Arnau hi treballava personalment, la qual cosa pot explicar l'existència de fulletons a mig escriure, d'exemplars duplicats, i àdhuc triplicats i quadruplicats, d'una mateixa obra que figuraven entre els seus llibres¹⁰. Almenys nou còdexs havien estat escrits de mà d'Arnau, "de manu Magistri", segons notícies taxatives de l'inventari¹¹; de dos d'ells en desconeixem el contingut, tres tractaven de teologia, un de teologia i medicina alhora, i dels altres tres és conegut només l'*incipit*, que no he reeixit a identificar¹². És versemblant que la majoria d'aquests còdexs continguessin originals del mateix Arnau; d'un d'ells ho sabem ben segur¹³; no cal, però, excloure la hipòtesi que el Mestre copiés de la seva mà obres d'altres i enriquis poc a poc la seva llibreria amb el propi treball d'escriptor. Això apart, l'afany proselitista d'Arnau el portà a organitzar pel seu compte un obrador per a la confecció en sèrie de manuscrits de les seves obres originals amb finalitats evidents de propaganda; aquest escriptori privat era instal·lat a Barcelona, a casa del seu íntim amic l'apotecari Pere Jutge¹⁴,

⁸ Núms. 73, 191, 182 i 192, respectivament, de l'inventari. Vegeu, sobre aquestes gestions dels testamentaris d'Arnau, l'article del Sr. R. Chabàs: *Arnaldo de Vilanova y sus yerros teológicos*, a *Homénaje a Menéndez Pelayo*, II, Madrid 1899, pàgs. 367-382.

⁹ Núms. 166, 181, 184 i 367, entre altres.

¹⁰ Els citaré més endavant, al parlar de les obres originals d'Arnau que consten a la seva pròpia llibreria.

¹¹ Són, per l'ordre en què els cito, els núms. 15 i 46; 34, 35 i 364; 54; 342, 347 i 351.

¹² Heus-els ací: "Cum necessarium esset ut filius...", "Queso te, o lector...", "Scripta testantur..."

¹³ És el núm. 46, que diu així: "Item unus... Magistri scriptus de manu sua..."

¹⁴ Potser a casa de Pere Jutge no hi havia sinó el dipòsit de tots aquests manuscrits que es confeccionaven a Barcelona; però el detall que, a més dels volums enquadrats i relligats, n'hi hagués d'altres encara sense enquadrar, em fa creure que hi havia també l'obrador on els originals d'Arnau eren copiats per operaris destres com, per exemple, aquell Bertomeu

on Arnau al seu pas devia trobar-hi estatge. En sobrevénir la mort, hi foren inventariades les següents edicions de manuscrits: 1. Sis volums de pergami, encara sense enquadernar, cada un d'ells amb quinze obres d'Arnau, de les quals cinc eren "literaliter composita", altres cinc eren del llibre *Es tu fidelis*¹⁵ i totes les altres eren compostes en llengua materna o vulgar; 2. Dos volums més, també sense enquadernar, amb catorze obres cada un, totes elles així mateix en vulgar, menys l'*Es tu fidelis*; 3. Sis altres volums de tamany o format més petit, ja llestos, il·luminats i relligats amb cobertes vermelles; i 4. Tres volums més, enquadernats i acabats, un d'ells més petit i de menys cabuda, amb obres en vulgar. En total, doncs, sumaven disset volums que havien restat en poder de Pere Jutge i els marmessors distribuïren a diverses comunitats de beguins¹⁶.

5. ELS CÒDEXS; FONTS ORIENTAL.

Passo ara a examinar els còdexs de la llibreria d'Arnau de Vilanova, que destriaré de primer antuvi en fons oriental i fons occidental. En aquell figuren còdexs àrabs, hebreus i grecs; aquest, incomparablement més nombrós, comprèn obres escrites en llatí i en vulgar.

Fins a vuit peces aràbigues són mencionades en l'inventari, sis d'elles amb la vaga indicació de "liber in arabico", insuficient per a identificar-les. En àrab estaven també un volum dels "sinonima" i "due carte cum figuris"¹⁷. Per les notícies dels altres documents de la marmessoria sospitem que dits mapes o gràfics amb figures contenien una "tabula lune" pintada sobre pergami i una anatomia del cos humà¹⁸. Els *Sinònims* són una

"scriptor" que signà en qualitat de testimoni l'inventari dels materials guardats per Pere Jutge el novembre de 1311, arran mateix de la mort d'Arnau. Vegeu el núm. 1 de l'inventari publicat per Chabàs.

¹⁵ Es tracta de l'incipit que correspon a l'*Alphabetum catholicorum* dedicat per Arnau de Vilanova al rei Jaume II per a la instrucció dels seus fills en els rudiments de la fe. En el catàleg dels escrits arnaldians publicat per Hauréau porta el núm. CXX; vegeu: *Histoire littéraire de la France*, XXVIII, págs. 26 i ss.

¹⁶ Vegeu el detall d'aquesta extensa notícia en els núms. 1 a 4 de l'inventari publicat per Chabàs.

¹⁷ En l'inventari publicat per Chabàs porten els núms. 173 i 76; els altres sis estan assenyalats amb els núms. 48, 65, 93, 115, 150 i 183.

¹⁸ "Item una tabula lune in pergamento depicta in arabico et una Anatomia in arabico..." (ALÒS, *De la marmessoria...* pàg. 304).

obra original de l'escriptor siríac Honain ben Ishaq (Johannitius), tant conegut a l'Occident medieval per les seves versions de textos grecs al siríac i a l'àrab¹⁹; encara que l'inventari editat per Chabàs en registra un sol exemplar, en les llistes de la testamentaria publicades per l'Alòs n'apareixen tres. Així mateix s'hi esmenten uns "cantica" d'Avicena, el famós metge hispano-àrab. Tots vuit còdexs semblen guardar relació amb la cultura científica i professional d'Arnaud, a qui els historiadors de la medicina ens presenten com un de tants introductors a l'Occident llatí dels corrents orientals per mitjà de les seves versions d'autors àrabs així com per l'acolliment donat a llurs doctrines en les seves pròpies obres mèdiques.

Una significació ben diferent cal atribuir als quatre còdexs hebreus²⁰, dos d'ells escripturístics (una Bíblia i un Psalteri) i els altres dos de controvèrsia anti-judaica. La identificació d'aquests darrers resulta de combinar la notícia fragmentària de l'inventari amb les dades aclaratòries dels altres documents de la marmessoria. Així ens assabentem que el "libellus . . . in ebreo super Trinitate" és no res menys que una obra de Ramon Lull²¹ i de que els "duo libri hebraici voluminis in ebreo" contenen una "summa . . . contra judeos" escrita en hebreu i glosada en llatí, és a dir, el *Pugio fidei* del seu mestre Ramon Martí. Aquestes dues obres, juntament amb el *Tetragrammaton* d'Arnaud que li fou suggerit en el tracte personal amb l'apòloga dominicà²² i pren el seu assumpte de la distinció III i capítol II de la tercera part del *Pugio*, pertanyen a un gènere literari d'època, condicionat per les circumstàncies en què es desenvolupava la vida religiosa catalana en la segona meitat del segle XIII. Ni sembla descabellada la hipòtesi que la versió hebrea de l'opuscle luhià sobre la Trinitat fos realitzada a l'Escola Hebraica de Barcelona que regentà Ramon Martí, en qual cas els tres textos esmentats s'emparentarien estretament en la seva gènesi.

¹⁹ G. SARTON, *Introduction to the history of science*, II, part II, London 1931, pàg. 611; L. THORNDIKE, *A history of magic and experimental science*, II, New-York 1923, pàg. 752, nota 1.

²⁰ Núms. 240, 61, 106 i 59 de l'inventari.

²¹ "Item quidam libellus editus per Raymundum Lull in ebraico" (Alòs, *De la marmessoria...*, ibid.)

²² Vegeu els fragments d'aquesta obra publicats per H. Finke: *Aus den Tagen Bonifaz VIII* ja citat, pàgs. CXXVII-CXXVIII.

En canvi, l'altre petit nucli dels quatre còdexs grecs²³, el més important d'aquesta procedència entre tots els coneguts fins al segle XIV a la península, no ens porta cap clarícia sobre el misteri de les relacions que Arnau sostingué amb el món bizantí. L'única petjada d'aquestes relacions és el prec adreçat per Arnau de Vilanova al rei Jaume II perquè els seus soldats no molestessin els monjos del Mont Athos²⁴. ¿Hauria adquirit d'ells l'exemplar dels quatre Evangelis i els dos o tres Psalteris que constituïen tot el seu cabal en la llengua grega? Tal volta la possessió dels dits còdexs es lliga amb la campanya espiritualista i evangelitzant d'Arnau. L'interès per desxifrar aquesta faceta encara inconeguda de la seva vida, ha augmentat d'ençà de la identificació, en un còdex existent a Leningrad, d'una versió grega de nou escrits d'Arnau de Vilanova, pertanyents al cicle de la literatura espiritual²⁵.

6. FONTS OCCIDENTAL; LES OBRES EN VULGAR.

El fons llatí i vulgar sobrepuja de molt al fons oriental. Eliminats els setze còdexs àrabs, hebreus i grecs²⁶, el gros cabal de llibres d'Arnau de Vilanova, que puja a la xifra aproximada de 175 manuscrits, és en llatí. En aquest nombre no estan inclosos una quinzena de còdexs catalans, que cal afegir als disset volums d'obres d'Arnau guardats per l'apotecari Pere Jutge a casa seva; per raresa, en un d'ells figura, a més, un opuscle en sicilià, que és impossible d'identificar²⁷. La quasi totalitat

²³ Núms. 96, 58, 148 i 143 de l'inventari.

²⁴ A. Rubió i Lluch ha publicat la resposta de Jaume II en *Documentos per la història de la cultura catalana mig-eral*, I, Barcelona 1908, pàg. 45.

²⁵ Vegeu el meu article: *Una versió grega de nou escrits d'Arnau de Vilanova*, a *Analecta Sacra Tarraconensia*, (1932)127-134.

²⁶ He omès intencionadament la menció del núm. 248 de l'inventari: "Item tres codices ultramarinos", que dona peu a pensar en còdexs escrits en una llengua rara i inintelligible pels marmessors, com armeni, copte o una altra de semblant, perquè sospito un possible error de transcripció com tants d'altres n'he observat en el text de l'inventari. Sobta que a l'armari de l'oratori privat d'Arnau, entremig d'ornaments litúrgics de tota mena, apareguin tres *codices* d'Ultramar, que bé podrien ésser unes *lodiccs*, ço és, teles orientals.

²⁷ En l'inventari es diu taxativament que estaven en vulgar els números 69, 88, 89, 241, 257 a 260, 316 a 318, 328 i 361. El núm. 69 és el que ens assabenta d'un manuscrit en sicilià: "Item due ... in romanacio ... et siculo", que bé podria ésser l'antiga versió del *Thesaurus pauperum*. Vegeu, més endavant, la nota 64.

d'aquests còdexs conté originals d'Arnau: n'hi ha d'idèntics als confeccionats en sèrie a Barcelona²⁸; altres sense indicació de títol, però atribuïts al Mestre; i altres sense atribució, però amb títols identificables. És ben significatiu el detall que en el gros lot de llibres — una seixantena — venut en subhasta judicial pel marmessor R. Conesa per tal de liquidar la testamentaria, n'hi figuri un sol de català: “Item quoddam romancium sive ystorie...”, que sembla no tenir res a veure amb Arnau²⁹. Analitzaré més endavant els elements singulars que integren aquesta seva producció en vulgar, tots — menys un — de caràcter teològic; em limitaré de moment a observar que el romanç català fou emprat per Arnau com instrument adequat per a la propaganda del moviment de reforma espiritual en les masses dels creients. El fet que un home casat i emmainadat no sols s'atrevis a intervenir resoludament en els afers de l'esperit — com R. Lull! —, sinó que pretengués vulgaritzar la cultura eclesiàstica a l'estament dels laics, té una enorme transcendència en l'esdevenidor europeu. Recordem que aquesta original iniciativa li valgué en vida un seguit de refrecs amb els teòlegs dins i fora de Catalunya i les condemnes inquistoriales després de mort.

7. LES OBRES CIENTÍFIQUES EN LLATÍ.

En canvi, el llatí fou per Arnau el vehicle de la seva formació intel·lectual, tant mèdico-científica com teològica, la llengua en què composà les seves obres professionals i la que emprà en l'exposició del seu ideari evangelístic quan s'adreçava a les altes esferes eclesiàstiques (teòlegs, pontífexs, Universitats, etc.) o als públics de lectors no catalans. Fou el seu veritable idioma de savi, com els temps ho exigien. En correspondència amb les dues facetes de professional i de teòleg ben definides en la personalitat d'Arnau, dividiré ara el seu cabal d'obres llatines en fons científic i fons eclesiàstic. El primer, al qual podrien ésser afegits els vuit còdexs àrabs ja esmentats, és bastant reduït — uns trenta còdexs —, contra el que

²⁸ Vegeu, per exemple, el núm. 89: “Item volumen operum Magistri in romancio cum *Es tu fidelis*”.

²⁹ Vegeu la llista d'aquest lot de llibres que foren posats a la venda, en la publicació ja citada d'Alòs: *De la marmessoria...*

es podria esperar. El nucli principal està integrat per obres de Galé, autèntiques o apòcrifes, traduïdes a l'àrab dins l'escola d'Honain ibn Ishaq i més tard al llatí a Espanya i a Sicília. Entre les autèntiques figuren l'Exposició o Comentari al *Regimen acutorum* d'Hipocràs i el *De simplicibus medicinis*³⁰, si ja no es tracta de dues obres autèntiques d'Arnau, qui comentà així mateix Hipocràs i traduí de l'àrab un tractat d'Abulcassis sobre els medicaments senzills; el *De differentiis februm*, que sembla diferent del *Liber februm Ysach* citat en altre document de la marmessoria³¹; i, tal volta, el *De interioribus* i un altre escrit atribuïts a Galé³², que no he sabut identificar. Entre els apòcrifs citaré el *De oculis* i el *De experientiis* amb el *De secretis* en un sol volum³³. Cal sumar a aquest nucli el *Llibre dels Secrets de Medicina*, intítulat també *Aforismes*, el capítol sisè del qual tracta "De dietis et cibariis"³⁴; l'obra, atribuïda al moro Razis, barreja la medicina amb la mística fins al punt de prescriure a les dietes una finalitat espiritual. L'escola de Salern hi és representada, només, per la *Cirurgia* del metge italià Teodoric Borgognoni³⁵; mentre la de Montpel·lier ho és pel *Lilium medicinae* de Bernat Gordon, company de professorat d'Arnau, i pel *De urinis* d'un tal Gil, una obra en vers més antiga, a la qual posà un comentari el metge cardinal i profetista, canceller de la Facultat de Montpel·lier, Gilbert d'Anglaterra³⁶. En estreta relació amb les obres mèdiques estaven les astrològiques, com els dos exemplars del *Centiloquium* del Pseudo-Tolomeu, el *De medicorum astrologia* del Pseudo-Hipocràs i tal vegada l'hermètic *Liber lunae*³⁷; i així mateix les

³⁰ Núms. 167 i 36, respectivament, de l'inventari.

³¹ Núm. 14 de l'inventari; i Alòs: *De la marmessoria...*

³² Núms. 37 i 307 de l'inventari; aquest darrer podria ésser el "... duo passionarii Galieni ..." citat en altre document de la marmessoria (Vegeu ALÒS, *ibid.*)

³³ Núms. 37 i 105 de l'inventari. És notable la dedicació d'aquesta última obra "ad Matheum socium ejus"; aquesta transcripció, cas d'ésser correcta, rectificaria el nom indesxifrabable de *Montheus* que L. Thorndike llegí en tots els manuscrits per ell utilitzats, cap més antic que el de la llibreria d'Arnau de Vilanova (vegeu l'obra de Thorndike i volum ja citats, cap. LXIV, pàgs. 751 i ss.)

³⁴ Núm. 42 de l'inventari: "Item expositio unius antiferismi tenuis et certe diete". Dono només com a probable la identificació d'aquest títol.

³⁵ Núm. 70 de l'inventari.

³⁶ Núms. 324 i 44, respectivament, de l'inventari. Sobre el *De urinis*, vegeu l'obra i volum ja citats de Thorndike, cap. LVII, pàg. 479.

³⁷ Núms. 319, 33 i 109 de l'inventari.

de ciència natural, com el *Lapidarium*, el *De plantis* i el llibre dels *Secrets*, els tres de falsa atribució aristotèlica³⁸. Potser sigui d'Aristòtil algun dels tres textos de física, que són inventariats sense nom d'autor³⁹. D'origen occidental he trobat la *Sphoera* i el *Computus* del bisbe anglès Robert Grosseteste i la *Perspectiva communis* d'un altre prelat anglès, Joan Peckman⁴⁰. Si afegim a les obres susdites una *Geometria*, una *Agricultura*, un *Liber metaurorum*, un *Almanach* i el *De arte militandi* de Vegeci que altres documents de la marmessoria esmenten, tindrem el catàleg aproximatiu dels manuscrits de medicina i de ciència pura que Arnau posseï a la seva llibreria.

8. EL FONS ECLESIASTIC.

El fons eclesiàstic comprèn, per una banda, obres patristiques i teològiques amb unes poques de filosofia; i, per l'altra, llibres escripturístics que es connexionen amb la literatura del moviment espiritual. Criden tot seguit l'atenció els còdexs de Boeci amb el *De consolatione*, dos exemplars glossats del *De Trinitate* i un quart que és, probablement, el *De disciplina scholarium* citat en altre document de la marmessoria⁴¹, als quals afegirem un volum d'obres de Sant Metodi i un quadern amb escrits de Hrabanus⁴². Dels teòlegs, el més ben representat és Alain de Lille amb el comentari al Càntic dels Càntics, el *De planctu naturae*, l'*Anticlaudianus* i, tal volta, el *De fide catholica*⁴³. Observem, de pas, que Alain de Lille pertany a l'escola humanista i platonitzant de Chartres, que durant el segle XII havia divulgat a l'Occident alhora els textos de Boeci i la medicina dels grecs i dels àrabs⁴⁴. És gairebé segur que hi havia també el *Llibre de les Sentències* de Pere Lombard, i una anònima

³⁸ Núms. 117 i 365 de l'inventari. Els *Secreta Aristotelis* no apareixen en l'inventari, sinó en altre document de la marmessoria (vegeu ALÒS, obra ja citada).

³⁹ Núms. 8, 31 i 52 de l'inventari.

⁴⁰ Núms. 103, 185 i 32 de l'inventari. També aquestes identificacions, sobretot les dues primeres, són només probables.

⁴¹ Vegeu l'estudi citat d'Alòs. En l'inventari els còdexs boecians porten els nùms. 102, 313, 337 i 110, respectivament.

⁴² Núms. 114 i 113 de l'inventari.

⁴³ Núms. 108, 335, 356 i 71, respectivament de l'inventari.

⁴⁴ B. GEYER: *Die patristische und scholastische Philosophie*, vol. II del *Grundriss der Geschichte der Philosophie* de ÜBERWEG, Berlín, 1928, pàgines 226 i ss.

Quaestio in IV librum Sententiarum llavors molt coneguda ⁴⁵. De Sant Tomàs d'Aquino, a més d'una *Summa* que no he pogut esbrinar quina és i d'una taula alfabètica de les matèries o qüestions d'aquesta *Summa*, sembla haver-hi el *Contra errores graecorum* i el *De perfectione vitae spiritualis* ⁴⁶. De segur hi figurava l'obra de polèmica amb les Ordres mendicants de Guillem de Saint Amour *Contra pericula imminencia Ecclesiae* ⁴⁷. Inclouré en aquest grup uns pocs còdexs lullians: el *De Trinitate* ja citat, l'*Ars amativa boni* en estat fragmentari i, tal volta, el *Planct de Nostra Dòna* ⁴⁸. Una obra de polèmica contra l'Alcorà sembla un escrit de Pere el Venerable, l'abat de Cluny que vingué a Espanya a informar-se i a combatre el mahometisme, o derivat d'ell ⁴⁹. Encara hi ha una altra obra apologètica contra els heretges, una col·lecció de sermons, un llibre de vicis i virtuts (el de Guillem Pérauld?) i la *Cronica romana* del polac Martí de Troppau ⁵⁰. A un tant important fons teològic podem sumar les escasses obres de filosofia pura, com la *Metafisica* i l'*Ètica* d'Aristòtil, i una mitja dotzena d'obres de dret canònic i de casuística moral, com la *Summa de casibus* de St. Ramon de Penyafort, una abreviació de la mateixa obra que podria ésser la tan divulgada del monjo Adam, el text de les Decretals amb un índex de matèries, unes concordàncies decretalícies, un comentari teològic a la Decretal sobre el sagrament de l'Extremunció, i encara d'altres semblants ⁵¹.

Per impressionant que resulti la presència d'un tal nombre de manuscrits de teologia a la llibreria personal de qui es vanà de no haver assistit mai, sinó uns mesos, a una càtedra d'aquest ensenyament i acabà per ésser un adversari irreductible dels teòlegs, el detall del seu contingut no ens proporciona, però, gaires

⁴⁵ Núms. 343 i 312 de l'inventari, identificats pels *incipit* a base del tomo II dels *Bibliothecae Apostolicae Vaticanae codices manu scripti recensiti. Codices vaticani latini*. Roma 1931; còdex 691, fol. 1v, i còdex 986, fol. 116, respectivament.

⁴⁶ Núms. 336, 341, 49 i 263, respectivament, de l'inventari.

⁴⁷ Núm. 104 de l'inventari.

⁴⁸ Núms. 366 i 325 de l'inventari; l'*incipit* lullia del primer correspon a la quinta part de l'*Ars amativa*, o sigui, a les "quaestiones".

⁴⁹ Núm. 40 de l'inventari. L'obra al·ludida, *Adversus nefandam sectam saracenorum*, és publicada en MIGNÉ, *PL*, vol. 189, cols. 659-720.

⁵⁰ Núms. 30, 12, 63 i 101, respectivament, de l'inventari.

⁵¹ L'*Ètica* aristotèlica és citada en el núm. 303 de l'inventari; la *Metafisica*, en un altre document de la marmessoria. Els textos jurídics corresponen, respectivament, als núms. 311, 13, 349, 344, 309, 357 i 348 de l'inventari.

sorpreses; quasi totes les obres són ben conegudes. No podem dir el mateix de la literatura espiritual, que constitueix l'altre gros nucli del fons eclesiàstic i en la qual podem destriar fins a tres grups diferents d'obres. El primer està integrat pels còdexs escripturístics: dues Bibles, una colla de llibres de l'Antic Testament i gairebé tots els del Nou acompanyats de glosses interlineals, de postilles, de comentaris i d'interpretacions⁵²; abunden les paràfrasis al Càntic dels Càntics, als Proverbis de Salomó, als Evangelis i a l'Apocalipsi. Amb ells inclouré un missal, tres exemplars d'una mena de dietari litúrgic i quatre Psaltiris també glossats, dels quals un va "cum ystoriis aureis", és a dir, seguit de vides de Sants⁵³. A aquest grup d'obres, totes elles anònimes i d'una paternitat difícil d'identificar, afegiré el *De concordantiis biblicis* d'Huc de Saint-Cher, tan corrent a l'Edat Mitjana⁵⁴. Un segon grupet comprèn tractats de vida mística i ascètica juntament amb opuscles sobre la pobresa i la mitigació de la regla dels Menorets, entre els quals trobem el *De praeparatione animi ad contemplationem*, dit també *Benjamin minor*, de Ricard de Sant Víctor, l'*Itinerarium mentis ad Deum* de Sant Bonaventura, la regla promulgada per Sant Francesc d'Assís, dos tractats sobre la pobresa a més de l'*Apoloogia pauperum* de Sant Bonaventura, unes cartes d'aquest "que diriguntur diversis fratribus", una altra carta del mateix Sant "cum reconventione fratris P." i una "epistola quod Christus non fuit calciatus"⁵⁵; els darrers manuscrits enclouen documents interessants per a la història del moviment franciscà en el seu primer segle. Finalment, en un tercer grup originalíssim de còdexs aplegaré els escrits joaquimites, apocalíptics i escatològics, que Arnau i els seus amics divulgaren en gran nombre a Catalunya; la majoria d'aquests escrits, ja llavors, corrien anònims o sota atribucions apòcrifes. Al davant hi posaré les obres de Joaquim de Fiore: la Concòrdia de l'Antic i el Nou Tes-

⁵² Les dues Bibles són citades en els núms. 141 i 270 de l'inventari; els llibres glossats de l'Antic i del Nou Testament en els núms. 11, 66, 146, 98, 90, 262, 338, 256, 171, 177 i 271, a completar encara amb altres còdexs que apareixen en les llistes dels altres documents de la marmessoria.

⁵³ Núms. 142, 47, 92, 370, 268, 149, 274 i 239, respectivament, de l'inventari.

⁵⁴ Núm. 60 de l'inventari.

⁵⁵ Núms. 94, 264, 50, 180, 267, 172, 51, 189 i 188, respectivament, de l'inventari.

tament, una epístola ⁵⁶ i, tal vegada, la glossa a algun dels Psal·tiris esmentats; amb elles s'entronquen tres opuscles anònims que contenen revelacions atribuïdes a l'abat Joaquim o a altres, un llibre sibilí i cinc llibres cirilins ⁵⁷, és a dir, amb el suposat oracle que un missatger diví comunicà a l'ermità Sant Ciril per mitjà de dues taules d'argent escrites en caràcters grecs que Joaquim de Fiore fou encarregat de desxifrar. Dels llibres cirilins, alguns eren parafrasejats o amb glosses; i àdhuc és citat com autor d'una glossa un tal Gilbert, que potser és un mateix personatge amb l'Arnau Gilabert, franciscà espiritual, que, en començar el segle XIV, fou pres i jutjat a Perpinyà per l'inquisidor Fr. Armengol Gros ⁵⁸. També un escrit cirilí va de bracet amb un horòscop que, pel demés, apareix sol en un altre còdex ⁵⁹. Esmentaré encara dos exemplars del *Malleus*, un *Soror angeli* i una *Concordia tribuum XII cum totidem ecclesiis* ⁶⁰, que semblaven pertànyer al mateix gènere. I és aquí escaient la menció de l'opuscle escrit pel dominic aragonès fra Martí d'Ateca, confés del rei, contra el tractat arnaldia de l'Anticrist, que també hi figura ⁶¹. Aquest darrer grup de manuscrits ens mostra el grau de difusió que la literatura espiritual i profetista havia assolit a Catalunya en començar el segle XIV.

⁵⁶ Núms. 147 i 174 de l'inventari.

⁵⁷ Núms. 175, 187 i 211; 101; 97, 145, 265, 266 i 368, respectivament, de l'inventari. Tant els textos sibilins com els cirilins corrien, a la fi del segle XIII i primeries del XIV, sota el nom de Joaquim de Fiore; i a Catalunya se'n coneixien alguns. Vegeu, sobre manuscrits catalans d'aquell temps joaquimistes i sibilins, l'estudi de Pere Bohigas: *Profecies catalanes dels segles XIV i XV*, a *Bulletí de la Biblioteca de Catalunya* 6 (1920-22), 25-28.

⁵⁸ Vegeu l'obra del P. José M.ª Pou: *Visionarios, beguinos y fratricellos catalanes (siglos XIII-XIV)*, Vich 1930, pàg. 158, text i nota 1.

⁵⁹ Núms. 265 i 112, respectivament, de l'inventari. L'*Horoscopus* sembla haver estat arranjat o traduït per un tal "Dandalus Ylerdensis", pertanyent al cercle d'Arnau de Vilanova. Sobre aquest punt, vegeu H. GRUNDMANN: *Die Papstprophetien des Mittelalters*, a *Archiv für Kulturgeschichte* (1928), 170 i ss.; i *Liber de Flore*, a *Historisches Jahrbuch* 49(1929) (citat per E. Benz: *Die Geschichtstheologie der Franziskanerspiritualen des 13. und 14. Jahrhunderts nach neuen Quellen*, a *Zeitschrift für Kirchengeschichte* 52(1933), 110, nota 51).

⁶⁰ Núms. 146, 272, 264 i 306 de l'inventari.

⁶¹ Núm. 176 de l'inventari.

9. OBRES MÈDIQUES D'ARNAU.

Un interès immediat es desprèn de l'enumeració d'aquest copiós fons eclesiàstic en la llibreria d'Arnaud de Vilanova, per quant a través d'ell se'ns revela amb bastanta claredat el seu món ideològic; la coneixença dels autors que llegí de preferència, incloent-hi els adversaris contra els qui dirigí les seves escomeses, constitueix una bona aportació a l'estudi de les fonts de les doctrines arnaldianes. Però existeix encara un aspecte de major interès en l'examen de l'inventari pòstum dels béns d'Arnaud pel seu contingut, i és que hi trobem un bon nombre d'escrits seus originals, consignats els uns explícitament a nom d'ell i altres sense dir-ho, esmentats els uns pel rètol, altres pels mots inicials i altres sense títol ni *incipit*; n'hi ha en llatí i en català, de teologia i de medicina, molts coneguts i alguns ignorats. Per a la reconstitució del *corpus* dels escrits d'Arnaud de Vilanova sobre bases rigorosament crítiques que és urgent d'emprendre, les notícies preses de l'inventari posseeixen un valor inestimable. És notòria la persistència de grosses llacunes en la bibliografia arnaldiana: ni estan destriades — per exemple — les obres apòcrifes de les autèntiques, ni s'ha establert la llista dels opuscles teològics, la majoria escrits en llengua vulgar, força més abundosa del que deixen endevinar les magres informacions d'Hauréau, ni estan precisades les produccions d'Arnaud que resten encara perdudes. Doncs bé, en aquests diversos aspectes l'inventari aporta forces clarícies, que cal no desaprotar.

En paràgrafs anteriors he esmentat ja un epistolari d'Arnaud, un document que sembla contenir la Protesta de Bordeus i disset volums d'obres en vulgar (menys l'*Es tu fidelis*), apart d'un Comentari a Hipocràs i un tractat dels medicaments senzills que podrien ésser també obres seves. No són aquests els únics còdexs de l'inventari que contenen originals d'Arnaud; en ell se citen també, sense ulterior detall, un volum d'obres en llatí, un altre en vulgar i un tercer, no sabem en quina llengua, en poder del seu íntim amic, el canonge provençal Jaume Blanch⁶². No manquen, però, informacions més precises. Heus aquí la notícia de dos còdexs amb obres mèdiques indiscuti-

⁶² Núms. 144, 241 i 273 de l'inventari.

bles d'Arnau de Vilanova i que li són atribuïts taxativament:

346. "*Item Regimentum Sanitatis factum per Magistrum Regi Aragonum cum amforismis Magistri et incipit Prima pars.*"

168. "... duos cartapellus scriptos de manu Magistri et unum quaternum ... in quo sunt amforismi qui incipiunt *Omnis medela* deferendos Domino Pape."

Trobem aquí dues obres ben conegudes, el *Regimen sanitatis* i els *Aforismes*, que en el catàleg d'Hauréau corresponen als núms. VII i XI. Amb la primera hi havia uns altres *Aforismes*, que podrien ésser els mateixos per duplicat o els *Aphorismi speciales* citats per Hauréau en el núm. XIII.

Altres obres mèdiques d'Arnau, sense atribució taxativa, però fàcils d'identificar pels rètols o pels *incipit*, són les següents:

10. "... thesaurus pauperum",

que correspon al núm. LXXVI de la llista d'Hauréau.

7. "... expositio primi alforismi Ypocratis",

o sigui, el comentari al cànon *Vita brevis*, registrat en el núm. XLIII del catàleg d'Hauréau.

99. "... quaternus qui incipit *In morbis*",

que és el comentari a un altre aforisme d'Hipocràs; Hauréau la considera com la segona part de l'obra precedent.

315. "... libellum ... qui incipit *Exercitus non debet* et est ibi parum scriptum",

que és el curtíssim tractat mèdico-militar *De regimine castra sequentium*, núm. XV del catàleg d'Hauréau; l'anteposició de la partícula negativa al verb, en l'*incipit* de l'inventari, és un detall negligible.

19. "Item quinque particule regimenti acutorum",

que corresponen a les cinc parts del *Compendium regimenti acutorum*, registrada per Hauréau en XX^b lloc; potser era aquesta mateixa obra, o una ampliació d'ella, la citada en el núm. 167 "super expositione regimenti acutorum", de la qual el canonge de Digne, Jaume Blanch, posseïa una colla de folis.

És atribuïda terminantment a Arnau una obra que Hauréau no ha catalogat i jo no m'atreveria a identificar amb cap de les avui conegudes:

39. "Item unus tractatus de institutione medicorum Magistri Arnaldi de Villanova."

Pertany també a Arnau el còdex del núm.

29. "... Speculum medicine ...",

que Arnau acabà de compondre cap a 1308 i Jaume II li demanà en dues cartes que li remetés⁶³; tampoc Hauréau l'ha catalogat, ni jo gosaria afirmar que fos idèntic amb el *Medicinalium introductionum speculum* (núm. I). Uns quaderns "... de speculo ...", citats en el núm. 17, semblen més aviat una obra de física, a jutjar per un còdex anàleg que es troba en un altre document de la marmessoria.

A continuació posaré els manuscrits d'obres que es poden atribuir a Arnau amb força versemblança:

178. "Item Theorica missa Domino Pape ..."

190. "Item secunda pars Theorice ...",

dues parts d'una mateixa obra enviada al Sant Pare, que jo diria original d'Arnau i no identificable amb cap de les catalogades per Hauréau, ni tan sols amb el dubtós tractat d'alquímia *Elucidarium* (núm. CIV). En els primers anys del segle XIV corria, sota el nom de *Testamentum antiquum*, una obra de medicina màgica dividida en tres parts: *Theorica*, *Practica* i *Codicillum*, de les quals les dues primeres van sempre juntes en els còdexs; és un apòcrif en el qual l'autor diu ésser Ramon Lull i haver ignorat l'art d'alquímia fins que, per voler de l'Esperit Sant, trobà a Nàpols Arnau de Vilanova que li ensenyà i transformà l'argent viu a presència del rei Robert. La tercera part d'aquesta obra jugà un gros paper en el procés seguit per suposat emmetzinament del Pontífex a fra Bernat Deliciós, qui declarà haver-la rebut a Roma de mans de "Ramon Lull, un català de Mallorca". No sé si devia tenir quelcom a veure amb els dos còdexs que acabem d'esmentar.

211. "... et anforismi de regimine ...",

probablement una de les dues colleccions d'aforismes a les quals m'he referit abans.

327. "Item tres quaternos de manu Magistri ... quorum primus incipit *In dolore capitis*",

que jo no dubto a acceptar com original d'Arnau, tant més

⁶³ Publicades per A. Rubió i Lluch: *Documents...*, I, pàgs. 45 i 49.

que els mots inicials recorden el començ del text sicilià del *Thesaurus pauperum* ⁶⁴.

328. "Item quemdam ... quaternum qui incipit *A persona que ha dolor de testa*",

inventariat a continuació de l'anterior i que sembla el text català, inconegut, de la mateixa obra.

En el grup de les obres mèdico-científiques de dubtosa atribució a Arnau inclouré un Lapidari, una Astrologia, un còdex gros en pergamí que començava "Philosophorum" (*Flos sophorum?*) i un tractat sobre el sol i la lluna, que en recorden d'altres autèntiques o dubtoses citades pels bibliògrafs ⁶⁵. Per la incertesa de la seva paternitat no les detallaré.

10. OBRES TEOLÒGIQUES D'ARNAU.

Passo ara a les obres teològiques i, en primer lloc, a les indubtables:

89. "Item volumen operum Magistri in romancio cum *Es tu fidelis*",

ja esmentada anteriorment.

119. "Item tractatus de prudentia catholicorum scholarium",

que correspon al segon dels escrits catalogats per Hauréau en el núm. cxx.

316. "Item tractatum de caritate in romancio...", que és el text català encara inconegut d'aquesta obra d'Arnau, avui existent en una versió italiana i una altra de grega ⁶⁶.

318. "Item unum quaternum in romancio qui incipit *Al catholic*",

que és el text arromançat i també inconegut del *De eleemosyna et sacrificio*, citat per rètol i per *incipit* en vuitè lloc en la sentència condemnatòria de Tarragona de 1316 ⁶⁷.

⁶⁴ Publicat per V. di Giovanni: *Ricette Popolari dal libro Thesaurus pauperum di Rinaldo da Villanova in antico volgare siciliano*. Palermo, 1878.

⁶⁵ Núms. 117, 33, 350 i 109, respectivament, de l'inventari. Vegeu, per a coteig, els núms. LIV, XCVIII, XLVI i LXII del catàleg d'Hauréau i l'*Epistola... super arte solis et lune* atribuïda a Arnau en un manuscrit existent a Venècia que Menéndez Pelayo cita en l'obra i volum ja citats, pàg. 193, nota 1, § 2.

⁶⁶ Vegeu l'article de F. Tocco: *Due opuscoli inediti di Arnaldo da Villanova*, a *Archivio Storico Italiano*, 18(1886), 459-460; i el meu article ja citat abans.

⁶⁷ Vegeu el text d'aquesta sentència en l'obra citada de Menéndez Pelayo, *Apéndices*, pàgs. CXXIII i ss.

139. "Item denunciatio Avinione...", que és el text llatí del *Rahonament d'Avinyó*, tal com Arnau degué llegir-lo a presència del Papa i dels Cardenals; avui només se'n coneix el text català⁶⁸.

329. "Item ... quamdam scripturam ... que incipit *Pertransibunt plurimi et sunt multi quaterni*", que és, a jutjar per l'*incipit*, el Comentari d'Arnau a l'Apocalipsi i correspon al núm. cxix del catàleg d'Hauréau.

72. "Item unus quaternus et incipit *Reverendissime pater peccatum mortalium*", identificable, malgrat lleugeres discrepàncies d'*incipit*, amb el tractat núm. 20 dels continguts en el còdex vaticà llatí 3824; es referia a la mort de Bonifaci VIII i és citat en la Protesta de Perusa⁶⁹.

Segueixen les obres atribuïbles a Arnau amb versemblança, avui conegudes o inconegudes:

361. "Item quemdam quaternum ... in romancio qui incipit *Los temps finals*", que sembla el text català, avui perdut, del *De adventu Antichristi*; fou escrit l'any 1297, abans que el text llatí, únic arribat fins a nosaltres⁷⁰. L'opuscle esmentat de fra Martí d'Ateca era dirigit contra aquesta obra, "adversus denunciationem finalium temporum", i Arnau li replicà amb l'*Antidotum*⁷¹.

169. "Item duos tractatus vel volumina duo dicti Magistri deferendos Domino Pape vel Vicecancellario et Domino Camerario ejusdem de quibus habet Papa unum, reliquum tenet Bernardus Oliverii", una obra difícil d'identificar, que fa pensar en la Protesta de Perusa o en la de Bordeus⁷².

202. "Item quedam sompnia", tal volta la interpretació dels somnis de Jaume II i del seu germà Frederic, rei de Sicília, feta per Arnau⁷³.

⁶⁸ Publicat per Menéndez Pelayo. obra citada, pàgs. XCII i ss.

⁶⁹ Sobre el còdex vaticà vegeu: MENÉNDEZ PELAYO, obra citada, pàgs. 195 i ss.; i H. FINKE: *Aus den Tagen Bonifaz VIII*, també citat, pàgs. CXVII i ss. El text de la Protesta de Perusa el publicà A. Rubió i Lluch: *Documents...*, I, pàg. 36.

⁷⁰ José M.ª Pou, *Visionarios, beguinos...*, pàg. 37.

⁷¹ F. EHRLE, *Arnaldo de Villanova ed i Thomatiste*, a *Gregorianum*, I (1920), 486-487.

⁷² Menéndez Pelayo conta la història de la Protesta de Perusa en la seva obra ja citada, pàgs. 209-210.

⁷³ Vegeu el text publicat per Menéndez Pelayo, obra citada, *Apéndtces*, pàgs. XLIX i ss.

138. "Item lectio almane [Alemaniae?] in tribus quaternis."

186. "Item lectio almane ..."

260. "Item lectio almane ..."

260. "... et regula confratrie in romancio",

que semblen tres exemplars d'una obra i un exemplar d'una segona, avui inconegudes; aquesta darrera devia referir-se a les comunitats de beguins i és potser idèntica a algun opuscle dels condemnats a Tarragona, com és ara el novè o el tercer dit "Informació dels beguins o lliçó de Narbona", ambdós d'assumpte similar.

137. "... lectio Cathanie ...",

que és un altre text inconegut. Arnau era a Catània en 1308 i 1309, cridat pel rei Frederic, per tractar afers dels espirituals⁷⁴. El pròleg a la interpretació dels somnis del reis d'Aragó i de Sicília permet sospitar que aquest escrit sigui la "lliçó de Catània".

88. "... volumen den Estorgat."

259. "Item liber den Estorgat in romancio",

dos exemplars d'un mateix text arromançat, que sembla igualment una obra inconeguda d'Arnau.

258. "Item liber qui vocatur *filiu ismel* in romancio", probablement un altre text català, perdut, d'Arnau.

62. "Item quaternus unus questionum catholicarum ..."

64. "Item responsio questionis catholice ad cives Barchinone ..."

95. "Item catholice questiones."

140. "Item questiones catholice."

193. "Item duo quaterni ... in quibus sunt regule catholice."

317. "Item alium tractatum ... cum catholicis scriptis."

75. "Item duo quaterni in pergamento scripti ... seu concessum coram Rege Aragonum et alia facta coram episcopo Barchinone."

Alòs sospita que el núm. 64 sigui la *Confessió de Barcelona*, per ell editada⁷⁵; i potser també ho siguin els núms. 62, 95 i 140. Els altres títols, o almenys alguns d'ells, podrien ésser

⁷⁴ Vegeu H. FINKE, *Acta Aragonensia*, II, pàg. 887; i José M.ª Pou: *Visionarios, beguinos...*, pàg. 84.

⁷⁵ A *Quaderns d'Estudi*, abril-juny 1921, núm. 47; vegeu la pàg. 6, nota 8.

l'*Alphabetum catholicorum*, catalogat per Hauréau en el número cxx o, tal vegada, una obra desconeguda d'Arnau.

317. "Item alium tractatum simile ..."

al *De caritate* que apareix esmentat en el núm. anterior de l'inventari; em limito a assenyalar aquest altre tractat innominat d'Arnau, de caràcter espiritualista, que podria coincidir amb algun dels ressenyats en la sentència de Tarragona.

Per acabar, diré uns mots d'algunes obres de possible, però dubtosa, atribució a Arnau. A més dels "quatuor libri in romancio diversorum operum" i del "volumen diversorum operum" esmentats en els núms. 257 i 261 de l'inventari, que enquadren un lot de tres altres còdexs amb originals d'Arnau, citaré els següents amb títol o *incipit*:

67. "Item unum volumen de Vita spiritali et de corporea",

el tema del qual fa pensar, per la seva raresa, en el tractat mèdico-espiritualista *De usu carrium* que Arnau escriví pels cartoixans i Hauréau descriu en el núm. LIX.

III. "Item alius liber qui incipit *Si quis intente desiderat scire*, etc.",

que sembla correspondre a l'opuscle català citat en novè lloc a la sentència de Tarragona, del qual avui només es coneix la versió grega i potser aquest seria el text llatí perdut.

351. "Item quemdam libellum ... de manu Magistri qui incipit *Scripta testantur*",

que té totes les aparences d'ésser una obra original d'Arnau, tal volta la *Confessió de Lleida*, amb l'*incipit* de la qual té una certa semblança⁷⁶.

116. "Item tractatus qui intitulatur *Responsio ad cavillationes adversarii veritatis* in uno quaterno",

que sembla així mateix l'original llatí d'una obra inconeguda d'Arnau, de la qual vaig assenyalar l'existència en el sisè dels tractats del còdex grec de Leningrad⁷⁷. D'ésser així, hauria estat identificat l'únic tractat d'aquell aplec que escapà llavors a les meves recerques. El cert és que el títol grec coincideix bastant amb el que ara trobo a l'inventari; i, com que ambdós discrepen força del catalogat per Hauréau en el núm. cxviii,

⁷⁶ Vegeu aquest *incipit*: "Quoniam scriptura sacra testatur..." (MENÉNDEZ PELAYO i H. FINKE, obres i llocs ja citats).

⁷⁷ Vegeu el meu article ja citat.

descarto la hipòtesi provisòria, que llavors vaig acceptar, que fos el mateix. Fins a la divulgació del contingut del còdex grec, que tant de bo sigui aviat, aquest i altres punts de la bibliografia arnaldiana restaran, però, una mica enigmàtics.

Entre altres coses, les notícies adduïdes posen al descobert grosses falles en la nostra actual coneixença del *corpus* literari d'Arnau de Vilanova. Àdhuc els seus escrits mèdics no semblen coneguts en totalitat; i dels teològics, se n'ha perdut una part considerable. Fem vots perquè el progrés de la bibliografia arnaldiana i la troballa de nous manuscrits aportin una prompta solució als problemes aquí plantejats. Altres, tant o més espinosos, en suscita encara l'examen de l'inventari de 30 de julio de 1318, que la meva limitació m'obliga a passar en silenci.

JOAQUIM CARRERAS ARTAU